

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLAR

Phd, dotsent: Turaboyeva Sitora Zokirovna

Fan va texnologiyalar universiteti talabasi: Jalilov Abdulbosid

Annotatsiya. Mazkur tezisda o‘zbek va ingliz tillarining lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik asosida milliy mentalitet, qadriyatlar, urf-odatlar hamda nutq odobining til vositalarida aks etishi o‘rganiladi. Tadqiqot natijasida har ikki tilning o‘ziga xos madaniy kodlari va ularning ifodalanish shakllari aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: lingvokulturologiya, madaniyat, til, o‘zbek tili, ingliz tili, milliy mentalitet, nutq etiketi, frazeologizmlar

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda lingvokulturologiya til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganuvchi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Har bir til o‘zida muayyan xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va turmush tarzini mujassam etadi. Shu bois o‘zbek va ingliz tillarining lingvokulturologik jihatdan qiyosiy o‘rganilishi turli madaniyatlar o‘rtasidagi farqlar va o‘xshashliklarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

1. Til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlik

Til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyatni saqlovchi va uzatuvchi tizimdir. O‘zbek tilida hurmat, odob va ijtimoiy ierarxiya kuchli ifodalangan bo‘lsa, ingliz tilida individualizm va shaxsiy erkinlik ustuvor hisoblanadi.

Masalan, o‘zbek tilida murojaat shakllari (aka, opa, ustoz, janob) keng qo‘llanadi, ingliz tilida esa bunday ijtimoiy farqlash nisbatan kamroq (Mr., Mrs., Sir).

2. Nutq etiketi va muomala madaniyati

O‘zbek nutq madaniyatida hurmat ifodalovchi birliklar alohida o‘rin tutadi. Kattalarga nisbatan “siz” shakli ishlatiladi va muloyimlik ustuvor.

Ingliz tilida ham muloyimlik muhim, ammo u ko‘proq standart iboralar orqali ifodalanadi:

- Please
- Thank you
- Excuse me

O‘zbek tilida esa:

- Rahmat
- Iltimos
- Marhamat

Shuningdek, o‘zbek madaniyatida bilvosita nutq (yumshoq ifoda) keng tarqalgan bo‘lsa, ingliz tilida aniq va to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda ustunroq.

3. Frazelogizmlar va milliy mentalitet

Har bir tilda frazeologik birliklar xalqning dunyoqarashini aks ettiradi.

O‘zbek tilida:

- “Ko‘ngli tog‘dek” – saxiylikni bildiradi
- “Yuragi keng” – mehribonlik

Ingliz tilida:

- “Break the ice” – muhitni yumshatish
- “Time is money” – vaqtning qadrlanishi

Bu misollar o‘zbek xalqida insoniy munosabatlar muhim ekanini, ingliz madaniyatida esa pragmatizm va vaqtga e’tibor yuqori ekanini ko‘rsatadi.

4. Milliy qadriyatlarining til orqali ifodalanishi

O‘zbek tilida mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat va jamoaviylik kuchli aks etadi. Masalan:

- “Mehmon otangdan ulug‘”
- “Kattaga hurmatda bo‘l”

Ingliz tilida esa mustaqillik va shaxsiy hudud (personal space) tushunchalari ustuvor:

- “Mind your own business”
- “Stand on your own feet”

5. Lingvokulturologik farqlar va o‘xshashliklar

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki:

- Har ikki tilda ham madaniy qadriyatlar til orqali ifodalanadi.
- O‘zbek tili kollektivistik madaniyatni aks ettiradi.
- Ingliz tili esa individualistik madaniyatni namoyon qiladi.
- Nutq etiketi har ikki tilda mavjud, ammo ifoda shakllari turlicha.

Xulosa

O‘zbek va ingliz tillarining lingvokulturologik xususiyatlari ularning tarixiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Til birliklari orqali xalqning mentaliteti, qadriyatlari va dunyoqarashi namoyon bo‘ladi. Ushbu tillarni qiyosiy o‘rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo kommunikatsiya rivoji uchun ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maslova V.A. Lingvokulturologiya asoslari.
2. Safarov Sh. Lingvokulturologiya.
3. Crystal D. Language and Culture.
4. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Language.
5. O‘zbek xalq maqollari to‘plami.